

9.1. Diplomatické prostředky řešení mezinárodních sporů

V praxi používají strany mezinárodních sporů nejčastěji diplomatické prostředky řešení. Výhoda diplomatických prostředků spočívá v tom, že takové řízení je zcela v rukou dotčených stran a bývá, ve srovnání s judiciálními mechanismy, méně nákladné. Kromě toho diplomatická jednání umožňují do finálního řešení sporů promítnout také mimoprávní aspekty. Proto je diplomatická forma řešení mezinárodních sporů nadále pravidlem a soudní či rozhodčí řízení pouze výjimkou. To platí přesto, že v posledních desetiletích narostl jak počet mezinárodních judiciálních orgánů, tak i počet případů, kterými se zabývají.

9.1.1. Vyjednávání

Vyjednávání zaujímá specifické místo mezi způsoby řešení mezinárodních sporů, představuje nejen prostředek k řešení sporu, ale je také jedinou cestou, jak zjistit jeho samotnou existenci a konkrétní obsah. Pouze na základě poznatků získaných v rámci vyjednávání mohou strany sporu určit, v čem panují rozdílné názory a jakých právních nároků se týkají.

Vyjednávání ovšem nebrání účastníkům mezinárodního sporu, aby popřípadě jednostranně předložily spor MSD či jinému judiciálnímu mechanismu. Když Řecko v roce 1976 zažalovalo Turecko před MSD ve věci vymezení kontinentálního šelfu obou států, Turecko argumentovalo tím, že dokud strany mezinárodního sporu pokračují v diplomatických a politických jednáních, nemá MSD pravomoc rozhodnout takový spor. MSD však tento argument odmítl a nevyloučil, aby strany konkrétního sporu využily různé prostředky řešení paralelně. MSD uvedl příklady, ve kterých bylo soudní řízení zastaveno poté, co během pokračujících politických jednání byla mezi stranami dosažena shoda.

V mezinárodní praxi je vyjednávání nejčastěji aplikovaným prostředkem řešení mezinárodních sporů. Na rozdíl od jiných politických a judiciálních prostředků slouží vyjednávání nejen k řešení již vzniklého sporu, ale také k jeho zabránění. Otázka vyjednávání patří především do agendy politických činitelů a diplomatických zástupců států. Zatímco v některých případech se vyjednávání vyznačuje spíše diskretností, v jiných případech zástupci států cíleně zveřejňují informace o průběhu jednání a využívají prostředky mediálního nátlaku.

Výhoda vyjednávání jako způsobu řešení mezinárodního sporu spočívá především v tom, že je jeho průběh zcela v rukou dotčených stran, protože do celého procesu řešení není zapojena třetí strana.

9.1.2. Šetření

Také šetření patří k tradičním prostředkům řešení mezinárodních sporů. Jeho účelem je především zjistit okolnosti a průběh určitých událostí, které předcházely vzniku právního sporu. V praxi celá řada konfliktů vychází nikoli z protichůdných zájmů sporných stran, ale odlišných názorů o faktech. Vyjasnění faktů případu může tedy někdy vést k rychlému ukončení sporu v rámci navazujícího bilaterálního vyjednávání. Výsledky šetření jsou přitom právně nezávazné. Je pouze na dotčených stranách mezinárodního sporu, jaké kroky na základě závěru šetření učiní.

Již první Haagská úmluva o mírovém urovnávání sporů z roku 1899 předpokládala určitý institucionální základ šetření v podobě vyšetřovacích komisí složených z nezávislých členů. V roce 1904 byla taková vyšetřovací komise použita v případě *Dogger Bank*. Poté, co ruské vojenské lodě zapojené do rusko-japonské války v oblasti Severního moře ostřelovaly britské rybářské lodě a způsobily ztráty na životech a majetku, žádala Velká Británie od Ruska omluvu, odškodnění a potrestání viníků. Ruská strana však britské požadavky odmítla s tím, že nenese odpovědnost, protože incident byl vyprovokován japonskými válečnými loděmi. Vyšetřovací komise složená z pěti admirálů z Ruska, Velké Británie, USA, Francie a Rakouska-Uherska dospěla k závěru, že v době incidentu nebyly v dané oblasti žádné japonské válečné lodě, a proto ruská flotila neměla důvodu ke střelbě. V rámci následujících jednání Rusko souhlasilo se zaplacením odškodného ve výši 65 000 britských liber. Na straně druhé se Velká Británie zřekla svého původního požadavku týkajícího se potrestání odpovědného ruského admirála.

Šetření je dnes zakotveno v řadě mezinárodních smluv. Jako příklad lze uvést mezinárodní vyšetřovací komisi (*International Fact-Finding Commission*) podle čl. 90 prvního dodatkového protokolu č. 1 k Ženevským úmluvám. Úkolem této vyšetřovací komise je zjistit fakta o závažném porušení humanitárního práva a přispět k tomu, aby strany ozbrojeného konfliktu respektovaly zásady humanitárního práva. Tento mechanismus zřízený v roce 1991 však dodnes nebyl použit.

Problematikou šetření se intenzivně zabývaly také orgány OSN. Valné shromáždění v roce 1991 přijalo deklaraci týkající se tzv. *fact-finding*. Podle této deklarace má šetření odstraňovat, a nikoliv zvyšovat napětí. Podle této zásady musí být do vyšetřování zapojen dotčený stát.

Poté, co v dubnu 2002 izraelská vojska v reakci na rostoucí počet sebevražedných útoků ze strany palestinských organizací vstoupila do uprchlického tábora v Jeninu na Západním břehu Jordánu a objevily se v mediích zprávy o údajných masakrech, tehdejší generální tajemník OSN Kofi Annan pověřil mezinárodní komisi (pod vedením finského diplomata Marttiho Ahtisaariho) šetřením sporných událostí. Izraelská strana však následně namítla, že neproběhla jednání o složení vyšetřovací komise a že v ní nebyli zastoupeni vojenští odborníci. Po neúspěšných jednáních s generálním tajemníkem OSN Izrael odmítl spolupracovat s vyšetřo-

vací komisi a umožnit jí vstup na izraelské území. Komise byla proto v květnu 2002 rozpuštěna.

9.1.3. Zprostředkování

Zprostředkování se liší od vyjednávání především tím, že je do procesu řešení sporu zapojena třetí strana. V mezinárodních smlouvách se místy používá také výraz „dobré služby“. V praxi může zprostředkování dosáhnout různé stupně intenzity. V některých případech se jedná pouze o poskytování neutrálního místa a nutné infrastruktury. Jindy třetí strana může sama šetřit podstatu sporu, aktivně se účastnit politických jednání a předkládat různé návrhy na řešení konfliktu.

Jedním z klíčových momentů úspěchu zprostředkování je osoba zprostředkovatele. Jako zprostředkovatel může vystupovat stát, mezinárodní organizace nebo také jednotlivec. V mnoha sporech záleží zdárný výsledek zprostředkování na nezávislosti a neutralitě zprostředkovatele. Jsou ovšem také případy, ve kterých je účinnější příspěvek velmocí. Když v roce 1978 zástupci Egypta a Izraele v Camp Davidu vyjednávali a podepsali řadu dohod, jejichž předmětem bylo ukončení nepřátelství mezi oběma státy, hrál důležitou roli politický nátlak ze strany USA jako zprostředkovatele.

Zprostředkování může být veřejné či důvěrné. Samotné ukončení mezinárodního sporu a přijetí určitého řešení je plně v rukou dotčených stran. Když zvláštní pověřenec generálního tajemníka OSN Martti Ahtisaari po dlouhých jednáních začátkem roku 2007 předložil svůj plán, který předpokládal nezávislost Kosova pod mezinárodním dozorem, bylo toto řešení Srbskem odmítnuto. Ani faktický nátlak ze strany USA a důležitých evropských velmocí nemohl v tomto případě zajistit úspěch zprostředkovatelské mise.

9.1.4. Smírčí řízení

Smírčí řízení představuje kombinaci prvků šetření a zprostředkování. Zlaté období smírčích komisí bylo zřejmě v 20. a 30. letech minulého století. Současný význam smírčího řízení jako prostředku mírového řešení mezinárodních sporů není velký, a to přesto, že Valné shromáždění OSN v roce 1950 přijalo rezoluci stanovící typická pravidla smírčího řízení jako např. nezávislost a nestrannost smírčí komise či důvěrnost řízení.

Fungování smírčích komisí je technicky a finančně náročnou záležitostí. V mnoha bodech se smírčí řízení podobá rozhodčímu řízení. Na rozdíl od rozhodčích mechanismů, které mají rozhodovat výlučně podle mezinárodního práva, však není výsledek smírčího řízení právně závazný. Je pouze na stranách dotčeného sporu, zda závěry smírčí komise přijmou.

Rezoluce Valného shromáždění z roku 1950 stanovila, že strana mezinárodního sporu, která doporučení smírčí komise nepřijme, má písemně informovat druhou stranu sporu o důvodech pro své odmítavé stanovisko. Po konání náročné a zdlouhavé procedury se to může zdát málo. V praxi proto státy v současné době dávají přednost právně závaznému mechanismu.

9.2. Judiciální prostředky řešení mezinárodních sporů

Hlavní rozdíl mezi diplomatickými a judiciálními prostředky řešení sporů spočívá v tom, že rozhodnutí přijatá v judiciálním řízení jsou pro strany řízení závazná. To znamená, že strana, která neplní rozhodnutí rozhodčího tribunálu či mezinárodního soudu, jedná protiprávně a nese odpovědnost za porušení mezinárodního práva. Charta OSN a odborná literatura rozlišují mezi rozhodčím a soudním řízením.

Mezinárodní judiciální orgány	
Univerzální mechanismy	Regionální mechanismy
Mezinárodní soudní dvůr předchůdce: Stálý dvůr mezinárodní spravedlnosti (1922–1946)	Evropský soudní dvůr
Mezinárodní tribunál pro mořské právo	Soudní dvůr Evropského sdružení volného obchodu
Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii	Soudní dvůr Africké unie
Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu	Evropský soud pro lidská práva
Mezinárodní trestní soud	Inter-americký soud pro lidská práva

Mezinárodní kvazijudiciální orgány	
Univerzální mechanismy	Regionální mechanismy
Systém Světové obchodní organizace	Africká komise pro lidská práva a práva národů
Komise a výbory Mezinárodní organizace práce	Inter-americká komise pro lidská práva
Lidskoprávní výbory OSN	Evropský výbor sociálních práv